

Achtergrondinformatie

Bij de parabel van de werkers van het elfde uur (Mt 20,1-16)

- Algemeen over de parabellen is het hoofdstuk 7 uit G. Lohfink, *Jezus. Wat wou Hij? Wie was Hij?*, Carmelitana-Gent, 2014, 171-206 uitstekende leesstof bij deze les.
- Als achtergrond bij de parabel die in de verwerking wordt gebruikt is onderstaande tekst bruikbaar, overgenomen uit G. Lohfink, *Heeft God de kerk nodig? Over de theologie van het volk van God*, Carmelitana – Gent, 2001, 201-205.

'Veel teksten uit het Nieuwe Testament spreken van het overstromende heil dat met Jezus in Israël doorbreekt. Tot deze teksten behoort ook de parabel van de arbeiders in de wijngaard (Mt 20, 1-16). Het is de moeite waard de 'wereld' van deze parabel wat meer van nabij te bekijken.

Het verhaal speelt zich duidelijk af tijdens de periode van de wijnoogst. De druiven zijn rijp en moeten zo snel mogelijk geoogst worden. Anders zou het niet te verklaren zijn dat de landheer de hele dag naar arbeidskrachten zoekt. Van de vreugde waarmee in het oude Israël de dagen van de wijnoogst vervuld waren, is in de gelijkenis natuurlijk niets te merken. Niets van het juichen dat over de wijngaarden klonk, niets van de zegenwensen die de voorbijgangers hen die oogstten toeriepen. De gelijkenis veronderstelt een grijze en nuchtere wereld waar arbeid alleen nog last is.

De reden moet duidelijk zijn: de gelijkenissen van Jezus bieden een verbazingwekkend nauwkeurig beeld van de maatschappelijke verhoudingen in Palestina in de eerste eeuw. De tijd waarin in Israël vrije boeren vol vrolijkheid in hun eigen wijngaard oogstten, is voorbij. De meeste zijn hun land allang aan grootgrondbezitters kwijtgeraakt. De Romeinen vorderden zulke geweldige belastingen dat elk bedrijf veel meer moest opbrengen dan verwacht werd, en dus gedwongen werd te rationaliseren. Dat betekent dat landbouwbedrijven groot moesten zijn en goedkope arbeidskrachten nodig hadden: ofwel slaven ofwel loonarbeiders. Familiale landbouwbedrijven zijn niet meer levensvatbaar. Zo werkt het merendeel van de toenmalige boeren als dagloners. 's Morgens worden zij op de markt aangeworven en 's avonds uitbetaald. Er wordt gewerkt van zonsopgang tot zonsondergang. Een landarbeider verdient op zo'n dag juist zoveel dat hij de volgende dag zijn familie amper te eten kan geven, namelijk één denarie. Wordt hij de volgende morgen niet aangenomen, dan moeten zijn kinderen de volgende dag honger lijden. Deze verhoudingen worden in de gelijkenis weerspiegeld: een wereld zonder erbarmen, zonder vreugde.

Wij hebben daarom geen enkele reden om neer te kijken op de 'arbeiders van het eerste uur', die een rechtvaardig loonsysteem verlangen. Zij hebben vanuit hun standpunt volledig gelijk. Wanneer aan de laatste, die enkel een uur in de koelte van de vooravond hebben gewerkt, evenveel wordt uitbetaald als zij die zich vele uren in de gloeiende hitte afgetoed hebben, dan is dat niet alleen onrechtvaardig, maar ook onmenselijk. Hun arbeid verliest daardoor aan waarde.

Elke samenleving, zelfs met het ergste slavensysteem, wil ten minste een zekere mate aan gerechtigheid waarborgen. Anders valt de samenleving uit elkaar. In zoverre hebben de arbeiders van het eerste uur gelijk dat ze protesteren. En in zoverre is de handeling in de gelijkenis op de eerste plaats 'onmogelijk'. Pas wanneer men dit duidelijk voor ogen heeft, krijgt men toegang tot de werkelijke betekenis van het verhaal. Hier botsen twee werelden. Men zou ook kunnen zeggen: twee verschillende maatschappelijke vormen.

Aan de ene kant beschrijft de gelijkenis nuchter en realistisch de oude samenleving die ook bij het volk van God telkens weer de bovenhand krijgt. Het is er ieder voor zich. Ieder moet er voor zijn eigen bestaan en het bestaan van zijn familie vechten. Er is nijd wanneer iemand meer heeft; er zijn de onophoudelijke twisten tussen degenen die zich 'bovenaan' en 'onderaan' de maatschappelijke ladder bevinden. Maar rivaliteit heerst evenzeer - en misschien nog veel meer - tussen diegenen die tot dezelfde maatschappelijke stand behoren. Zich met een ander vergelijken leidt voortdurend

tot wantrouwen en strijden om de macht. Opdat deze strijd enigszins binnen de perken zou blijven, is er het recht, een van de meest waardevolle uitvindingen van de mensheid. Het is volkomen juist dat de arbeiders in deze samenleving opkomen voor hun rechten. In een wereld die op wantrouwen en rivaliteit gebouwd is, blijft er voor hen niets anders over.

Het meesterschap van de gelijkenis ligt nu juist hierin dat zij met de soberste middelen toont hoe in deze wereld van de oude samenleving plots de nieuwe wereld van God doorbreekt. Het verhaal verloopt echter anders dan de toehoorders verwachten. Zij houden er rekening mee dat de laatsten, die de gehele dag werkeloos waren, alleen maar enkele penningen zullen krijgen. Dat zij net zoveel als de eersten krijgen, moet de toehoorders van Jezus geschokt hebben. De grond wordt hen onder de voeten uit gehaald. Alle voormalige maatstaven worden hun ontnomen. Maar, wanneer zij zich open stellen voor de gelijkenis, vallen zij niet in een leegte, maar staan hun voeten op de grond van de 'basileia', de nieuwe samenleving van God.

In Gods heerschappij gelden andere wetten. Er wordt ook wel van de morgen tot de avond gewerkt; de wereld van God is geen Luilekkerland. Maar de arbeid heeft nu haar waarde, en niemand hoeft meer in zorg en angst 's avonds naar huis terug te keren. Niemand is meer alleen. En vooral: het is mogelijk zonder rivaliteit te leven. En wel daarom, omdat er nu iets is dat groter is en verder reikt dan alle eigen verlangens: werken voor de zaak van God. Juist die gemeenschappelijke zaak die iedereen wil, schept een diepe solidariteit die het mogelijk maakt dat men meelijdt met het leed van de anderen en zich verheugt met de vreugde van de anderen.

In de gelijkenis heeft deze nieuwe samenleving zich in geen geval verspreid. Voorlopig is zij enkel zichtbaar in de werkgever die tegen alle ervaringen van de oude samenleving in 'goed' is (Mt 20,15). In de Griekse tekst staat voor 'goed' 'agathos'. Meestal wordt dit woord op onze plaats door 'welwillend' vertaald. "*Ben je jaloers omdat ik (tegenover de anderen) welwillend ben?*" laat de oecumenische vertaling de landeigenaar tot een boze arbeider zeggen. De Griekse tekst echter zegt, wanneer men letterlijk vertaalt: "*Is je oog kwaad omdat ik goed ben?*" Dat is niet helemaal hetzelfde. Want het adjectief 'agathos' heeft als grondbetekenis 'goed' in de zin van 'bruikbaar', 'geschikt', 'voortreffelijk', 'gepast'. Doordat de landeigenaar de laatsten precies evenveel betaalt als de eersten, handelt hij gepast, redelijk en dus goed. 'Redelijk' natuurlijk niet volgens de maatstaven van een samenleving die bepaald wordt door twisten omwille van uitbetaling, maar redelijk volgens de maatstaven van het Rijk Gods. Jezus heeft als eerste de redelijkheid van het Rijk Gods helemaal begrepen. Daarom was Hij in de ogen van God de geschikte, de voortreffelijke mens.

Nogmaals: op het ogenblik waarop Jezus de gelijkenis vertelt, heeft het nieuwe zich nog niet verspreid. Het is voorlopig alleen zichtbaar in Hemzelf, de meest geschikte voor Gods heerschappij. Pas na zijn dood zal het revolutionair nieuwe boven Hem uit in de nieuwe gemeenten die Hem volgen, aan gestalte winnen. Daar zal dan telkens opnieuw gebeuren wat in het verhaal van de arbeiders in de wijngaard verteld werd: de oude wereld staat op haar kop. De laatsten krijgen net zoveel als de eersten. Zij hebben - hoewel zij pas gekomen zijn - deel aan het nieuwe met-elkaar waarvan vertrouwen en solidariteit de grootste rijkdom zijn.

Bij dit alles is wel duidelijk geworden dat men de betekenis van de gelijkenis mist wanneer men de overvloedige goedheid van God gewoonweg als thema beschouwt. Natuurlijk speelt zij uiteindelijk van de grenzeloze en onvoorwaardelijke goedheid van God. Volgens de Bijbelse theologie is toch niemand goed 'behalve God, de Ene'. Maar wanneer de gelijkenis alleen daarvan zou spreken, zou ze vrijblijvend zijn. Van de goedheid van God spreekt vandaag ieder die in God gelooft. Een dergelijke uitspraak kost niets en verandert niets. Wanneer Jezus alleen over de welwillende God gesproken zou hebben, zou Hij niet gekruisigd zijn. Het morren van de arbeiders van het eerste uur weerspiegelt het morren van elke tijdgenoot van Jezus die verontwaardigd is over het nieuwe dat met zijn leerlingen begint: een gemeenschappelijk leven dat uit het voortdurende vergeven ontstaat en waarin dus ook zondaars een plaats hebben. Men heeft Jezus vaak verweten dat Hij met tollenaars en zondaars aan tafel ging.

De parabel gaat dus niet over een abstracte eigenschap van God. Jezus spreekt alleen van de grenzeloze goedheid van God vanuit het perspectief dat deze goedheid nu, sinds zijn optreden, werkelijkheid wordt, en wel in de vorm van een nieuwe samenleving die rond Hem en door Hem begint te groeien. De gelijkenis vertelt hoe deze nieuwe werkelijkheid in de moeheid en de hopeloosheid van het volk van God doorbreekt. Het is een ongehoorde gebeurtenis. Het keert ondersteboven, het wekt diepe angsten, het brengt verontwaardiging teweeg. Maar het doet ook de hoop opbloeien en schenkt een vreugde die niet verstoord kan worden.

Jezus beschrijft dus in de parabel van de arbeiders in de wijngaard wat in dit uur gebeurt: het komen van Gods heerschappij. Hij duidt wat zich al voor de ogen van de toehoorders afspeelt - nog verborgen in zijn kracht en toch al zichtbaar. De gelijkenis brengt geen tijdloze leer. Zij onthult dingen die nu gebeuren. En doordat zij ze onthult, maakt zij ze vrij. Een nieuwe mogelijkheid om te leven wordt denkbaar. De luisteraars kunnen zich aan de 'zaak' van de parabel toevertrouwen. Zij kunnen in het verhaal dat zij beschrijft, binnentreden en zich door het woord van Jezus een nieuw fundament laten geven. Het woord van Jezus is werkzaam. Het bewerkt realiteit.

Daarmee zijn wij gekomen bij een fenomeen dat voor Jezus gewoonweg beslissend is. Ziet men het niet, dan heeft men de grondstructuur van zijn openbare leven nog niet begrepen. Jezus spreekt niet alleen woorden, maar zijn woord is werkzaam, het maakt een werkelijkheid toegankelijk, en daarom is zijn verkonding doorspekt van en begeleid door een krachtadig handelen.